

DOI: 10.15421/272112

УДК 94:37.014](477)«1865/1875»

М. Несправа, А. Іванців

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, Україна

**СТАНОВЛЕННЯ ЖІНОЧОЇ СЕРЕДНЬОЇ ЦЕРКОВНОЇ
ОСВІТИ У КАТЕРИНОСЛАВСЬКІЙ ЄПАРХІЇ У ДРУГІЙ
ПОЛОВИНІ 60-х – НА ПОЧАТКУ 70-х РОКІВ ХІХ ст.
(за матеріалами «Катеринославських єпархіальних відомостей»)**

E-mail: n.nesprava@gmail.com

ORCID ID: [ID: 1461382](https://orcid.org/ID:1461382)

E-mail: a-ivantsiv@i.ua

ORCID ID: 26179660

Анотація. Розглянуто питання становлення церковної середньої жіночої освіти на теренах Придніпровського регіону впродовж 60–70-х років ХІХ століття. Висвітлено соціокультурні передумови виникнення Катеринославського жіночого єпархіального училища, відзначено роль єпископа Катеринославського та Таганрозького Платона в інституалізації освітнього простору жіночої освіти, детермінованого практичними потребами адаптації підростаючого покоління до нових соціально-економічних реалій життя імперії, зумовлених реформаційними перетвореннями царського уряду в 60–70-х роках ХІХ століття. Проаналізовано особливості формування викладацького складу, штату обслуговуючого та технічного персоналу навчального закладу середньої церковної жіночої освіти на початковому етапі його функціонування. Визначено специфіку організації освітнього процесу, орієнтованого на виховання молодих дівчат у дусі духовних цінностей та церковної традиції російського православ'я. Розглянуто значення з'їздів православного духовенства Катеринославської єпархії у вирішенні нагальних питань фінансового та матеріального забезпечення середнього навчального закладу жіночої освіти, організації системного церковного контролю за поточним станом навчального процесу та виховання учениць. Особливу увагу приділено адміністративній діяльності училищної ради навчального закладу, яка здійснювала безпосереднє управління жіночим єпархіальним училищем, визначаючи пріоритетні напрямки його освітньої діяльності.

Ключові слова: жіноча середня духовна освіта, православна церква, Катеринославське єпархіальне жіноче училище, клір, православне духовенство.

М. Nesprava, A. Ivantsiv

Dnepropetrovsk state university of internal affairs, Dnipro, Ukraine

**BECOMING OF WOMAN SECONDARY CHURCH
EDUCATION IN KATERYNOSLAVSKY DIOCESE IN THE
SECOND HALF OF 60TH – IN THE EARLY OF 70TH
OF XIX CENTURY
(after materials of «Katerynoslav of diocese information»)**

Abstract. The article deals with the formation of church secondary women's education within Dnipro region territory during the 60's – 70's of the XIX-th century. The socio-cultural preconditions of the emergence of the Katerynoslav Women's Eparchial College are highlighted; the role of

the bishop of Katerynoslav and Taganrog Platon in the institutionalization of the educational field of women's education determined by the practical needs of the adaptation of the younger generation to the new social and economic reality of imperial life, caused by the reformations of the tsarist government in the 1860s and 1870s was observed. The peculiarities of formation of the teaching staff, services and technical workers of the secondary church women's educational institution at the initial stage of its functioning are analyzed. The specifics of the organization of the educational process focused on the education of young girls in the line of spiritual values and the church tradition of Russian Orthodoxy are noted. The importance of congresses of the Orthodox clergy of the Katerynoslav Diocese in decision of urgent issues of financial and material support of the secondary school of women's education; organization of systemic church control over the current agenda of the educational process and education of the students are considered. Particular attention was paid to the administrative activity of the college board of the educational institution, which directly managed the Women's Eparchial College, determining the priority areas of its educational activity.

Keywords: women's secondary spiritual education, Orthodox Church, Katerynoslav Eparchial Women's School, clergy, Orthodox clergy.

Постановка проблеми. Історія православної церкви в Україні в силу низки об'єктивних причин ідеологічного та політичного характеру впродовж значного періоду часу перебувала поза фокусом дослідницької уваги наукової спільноти країни, лишаючись тотальною «білою плямою» вітчизняного історіографічного процесу, винесеною за дужки наукової емпірики історичної науки. Лише в останні десятиліття спостерігається значне зростання інтересу дослідників до суспільно-політичних, соціальних, соціокультурних аспектів церковної історії.

Актуальність досліджуваної проблеми. Попри достатню розробленість проблем становлення церковного освітнього простору в другій половині XIX – на початку XX століття, окремі регіональні аспекти даної тематики вимагають детального вивчення та інтелектуального осмислення в контексті соціокультурних, суспільно-політичних та соціальних змін, детермінованих реформаційними перетвореннями модерної доби, які захопили у свою орбіту й православну церкву Російської імперії та її освітні інституції.

Однією з таких проблем сучасного історіографічного дискурсу є становлення жіночої середньої духовної освіти в Катеринославській єпархії Російської православної церкви в середині 60 – на початку 70-х років XIX століття.

Варто зазначити, що в дореволюційній історіографії загальний нарис історії Катеринославського єпархіального жіночого училища був написаний на підставі широкого корпусу джерел діловим закладу В. Образцовим [12; 13; 14].

У сучасній історіографії дані аспекти формування та розвитку специфічного церковного освітнього простору знайшли лише побіжне фрагментарне висвітлення в контексті вивчення архітектурного спадку колишнього жіночого єпархіального училища [1; 2].

Мета статті полягає у комплексному дослідженні та детальному висвітленні початкового етапу становлення й функціонування осередку середньої жіночої духовної освіти – Катеринославського єпархіального жіночого училища в другій половині 60 – на початку 70-х років XIX століття.

Виклад основного матеріалу. Соціально-економічна та суспільно-політична модернізація Російської імперії на початку 60-х років XIX століття актуалізувала перед церковними інституціями країни питання щодо змістовного розширення загального простору духовної освіти, що повинно було сприяти загальному підвищенню рівня освіченості православного духовництва та населення країни.

У загальному контексті реформаційних перетворень в освітній царині одним з її наріжних пріоритетів була розбудова системи жіночої освіти, яка в даний період розглядалась як один з дієвих інструментів практичного розв'язання цілої низки гострих соціальних проблем місцевого православного духовенства, яке через масове зубожіння селянства, викликаного малоземеллям, опинилося у скрутному матеріальному становищі [7, с. 169–171]. Окрім того, практичне впровадження жіночої середньої духовної освіти було покликане адаптувати підрастаюче покоління дітей православних священиків

до нових соціально-економічних умов пореформеної доби, сприяти зміцненню матеріального становища тих родин православного кліру, які з різних причин втратили своїх годувальників та не мали достатніх матеріальних засобів для життя.

Варто зазначити, що ідея створення в Катеринославській єпархії середнього навчального закладу жіночої духовної освіти була вперше артикульована єпископом Катеринославським та Таганрозьким Платоном (Павлом Олексійовичем Троєпольським) (1818 (1820)–1876), який, маючи значний досвід адміністративної роботи в освітній галузі, після переїзду до м. Катеринослава сфокусував свою адміністративну діяльність навколо проблеми розбудови мережі початкових та середньої закладів церковної освіти [5; 7, с. 173]. Прийняття рішення про відкриття середнього навчального закладу жіночої освіти було продиктоване об'єктивними труднощами отримання доньками священників світської середньої освіти в Катеринославській губернії, яка через свій становий характер та високу грошову вартість була для них недосяжною, беручи до уваги той факт, що значна частина представників православного кліру проживала в бідних сільських приходах, які давали мізерний прибуток, якого було недостатньо для фінансування родинних освітніх проєктів.

Єдиний вихід із ситуації, що складалась в освітньому просторі для православного кліру Катеринославської єпархії, було створення власного навчального осередку, який надавав донькам священнослужителів реальну можливість здобути середню освіту за фінансової підтримки кліру та місцевих благодійників.

Зазначимо той факт, що відкриття в 1865 році в Катеринославі жіночої гімназії, де здобували освіту представниці заможних верств населення міста та губернії, стало однією з головних причин, які вплинули на позицію очільників єпархії та місцевого духовенства щодо необхідності відкриття в місті жіночого середнього навчального закладу духовної освіти [7, с. 173]. Головною перешкодою на шляху створення такого єпархіального училища був хронічний брак коштів, який унеможлилював його швидку реалізацію. Дана обставина змусила єпископа Платона докласти чималих зусиль для активного пошуку можливих джерел фінансування нового освітнього проєкту єпархії.

Варто зазначити, що в організаційній структурі Катеринославської єпархії успішно функціонувала низка благодійницьких установ, які опікувалися проблемами організації матеріальної допомоги представникам малозабезпеченого духовенства, акумулюючи на своїх рахунках значні фінансові ресурси. Саме фонди даних установ владика Платон вирішив використати для фінансування відкриття жіночого єпархіального училища. Так, очільник єпархії звернув увагу на той факт, що на рахунках Піклувального комітету про бідних накопичилось за декілька років діяльності близько 46 тисяч рублів із залишків сум, що виділялися на матеріальне забезпечення сиріт та вдів православного духівництва єпархії [7, с. 174]. Він звернувся до членів Правління піклування з пропозицією використати наявні фонди на цільове фінансування нового освітнього проєкту єпархії.

Отримавши підтримку з боку членів комітету, владика Платон ініціював цілу низку звернень та клопотань до Священного Синоду Російської імперії (від 20 листопада 1865 року за № 389), в яких змістовно обґрунтовував доцільність відкриття нового навчального закладу. «В дорученій моєму управлінню єпархії не існує жодного навчального закладу для виховання та освіти дітей священнослужителів жіночої статі, від чого значна частина останніх, а особливо сироти, залишаються без будь-якої освіти та виховання. Світські навчальні заклади, за дорожнечою платні, що стягується за право навчання та утримання, є недоступними для бідних дівичь духовного звання, а особливо сиріт. Маючи на увазі, що внесок сум церков на користь бідних духовного звання щорічно перевищує видатки Піклування до 1000 руб. сріб. ці залишки в теперішній час утворили капітал до 40000 руб., з яких 33000 знаходяться в безперервно-прибуткових білетах, які дають щорічно 1,334 рублі річних відсотків – я запропонував на відсотки з означеного капіталу та залишки щорічних сум піклування відкрити жіноче училище для дівичь духовного звання... Найсмирніше прошу у Священного Урядового Синоду дозволу та благословення на відкриття даного училища...» [7, с. 176–177].

Паралельно правлячим єпископом був детально опрацьований проект Статуту Катеринославського жіночого єпархіального училища, який також був надісланий на розгляд та затвердження чиновників Синоду.

Після нетривалого розгляду справи Синод своїм рішенням від 28 лютого – 19 березня 1866 року за № 1353 надав владиці довгоочікуваний дозвіл на відкриття в м. Катеринославі середнього навчального закладу освіти для дівчат духовного звання. Статут жіночого єпархіального училища, який визначав загальні принципи та засади навчально-виховної та фінансово-господарської діяльності, був затверджений, Синодом 19 березня 1866 року. «Священний Синод рішенням своїм від 28 лютого дозволяє Вашій Святості відкрити в місті Катеринославі, на викладених в даному Статуті засадах, училище дівчиць духовного звання, з віднесенням видатків з утримання даної установи на рахунок зазначених в вище викладеному Вашому рапорті способом, а саме: відсотків з піклувального капіталу та капшукових сум церков Катеринославської єпархії, з відділенням на училище щорічно по 1 копійці з кожного рубля; пожертв місцевого духовництва та інших приватних осіб» [8, с. 198]. Дане рішення дало старт початку кампанії зі збору коштів на утримання навчального закладу та проведення першого набору учениць.

Згідно з положеннями Статуту, Катеринославське єпархіальне жіноче училище підпорядковувалося Священному Синоду та місцевому правлячому архієрею. Безпосереднє керівництво єпархіальним училищем покладалося на «Піклування про бідних духовного звання» та його начальницю, яке виділяло кошти на фінансування поточних потреб навчального закладу.

Як впливає з аналізу джерельної бази, до складу даного органу на цей час входили здебільшого представники кліру та причту Преображенського кафедрального собору м. Катеринослава: протоієрей Петро Зосимович, скарбник – протоієрей Лаврентій Мальчевський представляли Троїцький собор, ключник Преображенського собору – священник Іван Піддубний, священник Григорій Белосветов [7, с. 175].

В 1865 році єпископ Платон провів серію нарад з представниками правління «Піклування про бідних», на яких було змістовно опрацьовано поетапну стратегію діяльності установи щодо практичної реалізації освітнього проекту та його фінансування. В першу чергу увагу священників було зосереджено на придбанні у власність майбутнього училища власного будинку, який повинен був відповідати нагальним вимогам організації навчально-виховного процесу, мати розгалужену господарську інфраструктуру, яка задовольняла нагальні потреби освітнього закладу.

Вже 7 жовтня 1865 року представниками «Піклування» було підписано угоду про купівлю за 10000 рублів у спадкоємиць статського радника Г. С. Фавицького великого кам'яного будинку разом з садом та садибною ділянкою землі, які розташовувалися на території першої частини першого кварталу міста Катеринослава (земельні ділянки № 482, 483 та 491) [7, с. 175]. Вибір садибного місця був продиктований суто прагматичними міркуваннями: близькістю розташування садиби до кафедрального Преображенського собору – офіційної резиденції катеринославського архієрея, архієрейського будинку, духовної консисторії та духовної семінарії Катеринославської єпархії*.

Варто зазначити, що вибором садиби та земельної ділянки, на якій вона була розташована, займалися протоієрей П. Зосимович, протоієрей Л. Мальчевський та священник І. Піддубний. Через проблеми зі здоров'ям, що виникли у П. Зосимовича, вся підготовча робота з купівлі будинку та садиби, нотаріального оформлення документів на право власності була здійснена протоієреєм Л. Мальчевським [7, с. 175].

Будинок для навчального закладу разом із земельною ділянкою був переданий «Піклуванням» безкоштовно в дар майбутньому навчальному закладу. Проте дана споруда не відразу перейшла на баланс училища. Дирекції прийшлося чекати ще два роки на отримання у власність даного будинку, оскільки в цей час спливав термін

* Розташовувалася за адресою: Катерининський проспект (нині – пр. Дмитра Яворницького), буд. 35.

його оренди 4-м резервним стрілецьким батальйоном [7, с. 176]. Тільки в серпні 1868 року Катеринославське єпархіальне жіноче училище переїхало до власного будинку.

Придбання будинку стало одним з вагомих кроків на шляху відкриття нового навчального закладу. Вже 11 квітня 1866 року єпископ Платон надав розпорядження членам «Піклування» щодо організації та проведення низки підготовчих заходів з відкриття жіночого єпархіального училища: придбання шкільних меблів, підручників, шкільного приладдя, однотипного взуття та одягу для вихованок, розсилки по округам єпархії умов та правил вступу до навчального закладу, підготовку необхідної документації, організації системи фінансування та пожертв [9, с. 231]. Одночасно члени «Піклування» підготували загальний кошторис утримання учнівського контингенту загальною чисельністю в 40 осіб та провели низку торгів із закупівлі матеріалів, які закінчилися провалом через високі ціни. Дана обставина примусила єпископа Платона прийняти рішення про здійснення гуртової закупівлі необхідних речей для навчального закладу на Полтавському Ільїнському ярмарку [9, с. 239]. Для реалізації даного проекту було створено спеціальну закупівельну комісію до складу якої увійшли члени „Піклування” протоієрей Лаврентій Мальчевський та ключник Преображенського кафедрального собору Іван Піддубний [9, с. 239]. В результаті поїздки на Полтавський ярмарок протоієреєм Л. Мальчевським було придбано різноманітних товарів та матеріалів на суму в 1798 руб. 89 коп. [10, с. 243]. Згодом з них були пошиті для вихованок навчального закладу постільна білизна, ковдри, верхній одяг, сукні, спідниці. Паралельно, членами «Піклування про бідних» були замовлені шкільні меблі та приладдя [10, с. 245].

Для потреб навчального закладу було тимчасово на період 1866–1868 років орендовано у вдови надвірного радника Є. Ширяєвої будинок, що знаходився в нагірній частині міста поруч із соборною церквою та семінарією. Загальна сума оренди становила 700 рублів [10, с. 249–250].

Наприкінці липня 1868 року адміністрація Катеринославської єпархії розпочала заповнення штатних вакансій педагогічного складу жіночого єпархіального училища. За поданням єпископа Платона на посаду начальниці єпархіального училища була обрана вдова протоієрея Марія Максимівна Казанська, яка працювала на посадах класної дами у приватних жіночих пансіонах Петровської та Башкатової в місті, маючи необхідну педагогічну освіту. Посаду першої помічниці начальниці обійняла її донька А. Казанська, на посаду другої помічниці була призначена донька протоієрея кафедрального Преображенського собору Петра Зосімовича – Анастасія Зосімович [10, с. 248–249].

Відповідно до нормативних вимог російського законодавства, посаду почесної піклувальниці нового навчального закладу обійняла Пелагея Дуриліна, дружина купця першої гільдії. З 15 вересня 1868 року обов'язки офіційної піклувальниці навчального закладу виконувала Ганна Олексіївна Струкова [13, с. 517].

Як впливає з матеріалів джерельної бази, катеринославський єпископ Платон надав ректору Катеринославської духовної семінарії доручення провести відбір кваліфікованих викладачів семінарії для комплектування викладацького складу в жіночому єпархіальному училищі. Складність вирішення цього завдання для ректора семінарії полягала в тому, що на утримання викладацького складу єпархіального училища в „Піклування” бракувало наявних коштів. Адміністрація змушена була сформулювати ядро колективу викладачів єпархіального жіночого училища на безоплатній основі.

Варто зазначити, що викладачі семінарії, частина яких належала до кліру єпархії, предметно розуміючи наявні організаційні та фінансово-господарські проблеми становлення нового осередку жіночої церковної освіти, його значення для подальшого формування освітнього простору регіону, майже одностайно прийняли рішення про безоплатне викладання, розглядаючи свою освітянську працю як один з видів благодійницької діяльності та церковного послуху, спрямованого на виконання відповідальної благодійницької місії – виховання сиріт, які здобували середню освіту за єпархіальні кошти. Зокрема, священик Преображенського кафедрального собору

Платон Дячевський, який обіймав посаду регента архієрейського хору, особисто звернувся до катеринославського єпископа з проханням щодо його зарахування до викладацького складу навчального закладу на посаду учителя церковного співу на безоплатній основі. Аналогічну заяву на ім'я владики подав колезький секретар І. Хорошевський – колишній вчитель чистописання в Марійській жіночій гімназії, А. Рекс – надвірний радник, лікар-акушер, лікар місцевої семінарії погодився безкоштовно опікуватися хворими пацієнтками майбутнього єпархіального училища [10, с. 254]. Аналогічним чином вчинили й священник Г. Белосветов – викладач Закону Божого, Михайло Данников – викладач російської мови, Григорій Житейський – викладач церковно-слов'янської мови, викладачі катеринославської духовної семінарії Яків Степанов та Михайло Нікольський [10, с. 252–254; 12, с. 496–497]. Таким чином, у досить стислий термін був сформований високопрофесійний педагогічний колектив училища.

У даний період стабільну платню за виконання службових обов'язків отримував здебільшого керівний склад навчального училища та обслуговуючий технічний персонал: начальниця навчального закладу з двома помічницями, економ, три прислужниці, кухар, прачка, двірник. Укомплектування викладацького штату навчального закладу давало підстави для початку навчального процесу.

Катеринославське єпархіальне жіноче училище було урочисто відкрите Катеринославським та Таганрозьким єпископом Платоном 1 жовтня 1866 року після літургії та молебну в Преображенському кафедральному соборі міста, на якому були присутні учениці, викладачі та обслуговуючий персонал навчального закладу [10, с. 255].

В день урочистого відкриття училищу була подарована єпископом Платоном ікона Спасителя в кіоті у срібно-визолоченій оправі разом з іншим кіотом та срібною лампадою [10, с. 255]. Ректором катеринославської духовної семінарії, архимандритом, майбутнім архієпископом Антонієм 12 січня 1867 року за старою церковною традицією була принесена в дар ікона святого Митрофанія. Священник Тимофій Поповський подарував керівництву навчального закладу ікону Спасителя із срібною лампадою.

Згідно зі Статутом, на початковому етапі функціонування жіночого єпархіального училища загальна тривалість навчального курсу становила 6 років [8, с. 200]. Після закінчення повного курсу навчання учениці отримували атестат на звання домашньої вчительки, який надавав їм право займатися викладацькою діяльністю в церковно-приходських та початкових навчальних закладах імперії. В цілому, як це впливає з аналізу нормативних положень Статуту училища, мета освіти в полягала в тому, що «дівчата, виховані в правилах християнського благочестя, мали би в свій час стати достойними дружинами служителів вівтаря Господнього, були добро вихованими матерями родин, досвідченими господинями в оселі, а в у випадку не виходу заміж, своїм добрим вихованням і освітою, й звичкою до чесної праці могли без обмеження себе та інших отримувати собі в середовищі добрих людей пристойне харчування та утримання» [8, с. 199]. Здебільшого такий погляд на завдання та мету жіночої духовної освіти віддзеркалював традиціоналістичні настанови православного духівництва щодо гендерної ролі жінки в родині та тогочасному соціумі.

До першого класу навчального закладу приймали дівчат віком від 10 до 12 років, які склали вступні випробування: володіли письмом, читанням, вміли рахувати та знали головні молитви [8, с. 200]. Серед 40 учениць першого набору Катеринославського жіночого єпархіального училища 22 вихованки були сиротами, які були прийняті на навчання безкоштовно за рахунок коштів Піклування про бідних духовного звання [13, с. 526–527].

На момент відкриття в Катеринославському єпархіальному жіночому училищі викладали такі предмети: Закон Божий, історію Російської церкви, скорочену історію православної церкви, російську мову та словесність, церковно-слов'янську мову, чистописання, арифметику, початковий курс геометрії, малювання й креслення, фізику та скорочену природознавчу історію, хімію, географію Російської імперії та загальну

географію всіх частин світу, всесвітню та вітчизняну історію, педагогіку, чистопописання, французьку мову [8, с. 200].

Особливу увагу в Катеринославському жіночому єпархіальному училищі було приділено організації викладання практичного рукоділля [8, с. 200]. Вихованки в процесі навчання повинні були опанувати крій, шиття та в'язання, шиття нитками, гарусом, стеклярусом, бісером, сріблом та золотом. Крім того, в загальному викладі курсу рукоділля учениці вивчали особливості шиття церковного облачення та побутового одягу священиків [12, с. 499].

Невід'ємною складовою частиною загального курсу було загальне домоводство, під час якого молоді вихованки набували навичок випікання просфор, артосів, хліба та страв з простих продуктів. Крім того, учениці вчилися готувати різні соління, набуваючи практичного зберігання продуктів харчування. Крім того, до загального курсу входило й прання та прасування білизни [12, с. 499].

У навчально-виховному процесі велика увага приділялася церковній дисципліні та порядку. Наприклад, учениці кожного дня ранком та ввечері, перед обідом та вечерею читали та співали молитов, у неділю вони були зобов'язані відвідувати церковну відправу в кафедральному Преображенському соборі Катеринослава. Під час відправ у приміщенні навчального закладу учениці відповідно до нормативних положень статуту повинні були самостійно читати псалми та співати на кліросі.

На початковому етапі функціонування єпархіального жіночого училища воно утримувалося не тільки за рахунок коштів, які виділялися церковними та фінансовими установами Катеринославської єпархії, але й численними грошовими та натуральними пожертвами духівництва, простих вірян.

Переїзд навчального закладу до власного будинку надав підстави дирекції закладу істотним чином збільшити контингент учнівської молоді, який зріс майже вдвічі – до 80 осіб, які навчалися вже у двох класах. Варто зазначити, що в будинку Катеринославського єпархіального училища розташовувалися житлові та аудиторні приміщення: передпокій, кімнати начальниці закладу, вітальня, зала, навчальні кабінети, гардеробна, кухня, спальні, пральня та їдальня для вихованок, учительська та канцелярія [13, с. 533–534].

На початку 70-х років XIX століття через збільшення загальної кількості бажаючих Радою навчального закладу було прийнято рішення про будівництво у дворі училища флігеля, в якому планувалося розмістити навчальні аудиторії. В 1869 році єпархіальним керівництвом було прийнято рішення про будівництво другого флігеля для навчальних класів та помешкання економа й розпочато роботи над розробкою проєкту нової споруди училища [13, с. 534; 14, с. 572].

Проблеми облаштування жіночого єпархіального училища постійно знаходились у фокусі уваги очільників та кліру Катеринославської єпархії. Зокрема, на I єпархіальному з'їзді, який розпочав свою роботу 19 серпня 1870 року, першим пунктом черги денної було питання пошуку коштів на будівництво додаткових житлових та навчальних приміщень училища, які провинні були вирішити гостру проблему тісняви, яка виникла через збільшення кількості учениць, які успішно склали випробування [15, с. 33].

Варто зазначити, що відповідно до Статуту, при навчальному закладі функціонувала невелика лікарня, яка мала своє власне приміщення в навчально-житловому корпусі. Загальний нагляд за хворими пацієнтками здійснював лікар, посада якого входила до штату єпархіального училища, що було узвичаєною практикою для даної доби. Для потреб лікарні адміністрацією закладу було виділено окреме невелике приміщення в училищі. Згодом, коли на межі 60–70-х років XIX століття загальна чисельність учнівського контингенту збільшилась, керівництво освітньої установи прийняло рішення про оренду у місцевих домовласників окремого будинку для потреб лікарні.

Новий етап в історії розвитку Катеринославського жіночого училища пов'язаний з діяльністю відомого церковного діяча архієпископа Феодосія (Олександра Григоровича Макаревського), який 23 червня 1871 року обійняв єпископську кафедру Катеринославської єпархії [6, с. 136]. Новопризначений владика був вихованцем Київської духовної академії, впродовж тривалого часу обіймав різноманітні академічні

та адміністративні церковні посади, зокрема, професора Смоленської духовної семінарії, ректора В'яземського духовного училища, інспектора Смоленської та Петербурзької семінарій, ректора Воронежської семінарії [6, с. 136]. Маючи значний досвід викладацької та адміністративної роботи, владика Феодосій особливу свою увагу приділяв Катеринославському єпархіальному жіночому училищу, поставивши перед собою амбітну мету – перетворити його на один з провідних осередків духовної освіти у Придніпровському регіоні. В першу чергу новий архієрей прагнув розв'язати вузлові проблеми діяльності училища: укомплектувати його штатом висококваліфікованих викладачів та вихователів, який повинен був забезпечити високу якість освіти, що здобували учениці у процесі; вирішити нагальні проблеми фінансового забезпечення; суттєво розширити наявний житловий та аудиторний фонд, створити належні житлово-побутові умови для організації ефективної медичної допомоги хворим пацієнткам навчального закладу.

На початку 70-х років XIX століття завдяки докладеним зусиллям преосвященного Феодосія було призначено компетентну адміністрацію, на нових педагогічних засадах організовано навчальний процес, сформовано новий викладацький штат. Зокрема, до штату було введено досвідчених викладачів та педагогів Катеринославської духовної семінарії та місцевих гімназій. Одночасно владикою було ухвалено рішення про переобрання всього особового складу училищної ради навчального закладу, до котрої було обрано священиків, які користувалися високим авторитетом серед єпархіального кліру та мирян, мали належну богословську освіту, предметно розбирались у найдрібніших нюансах та проблемах навчальної та господарської діяльності освітньої установи. Зокрема, головою училищної ради було обрано настоятеля катеринославського Преображенського кафедрального собору протоієрея П. Катранова, який тривалий час обіймав посаду викладача Катеринославської духовної семінарії, чоловічої та жіночої гімназій міста [13, с. 516; 15, с. 38].

Запроваджені адміністративні заходи зумовили налагодження нормального режиму функціонування училища, що досить скоро принесло вагомі результати у вигляді зростання загальних показників успішності вихованок.

Попри вирішення проблеми зміцнення кадрового складу навчального закладу владика Феодосій активно переймався господарськими проблемами життя єпархіального училища, які вимагали достатнього фінансування. Зокрема, для детального обговорення нагальних фінансових й матеріальних потреб єпархіального жіночого училища, єпископом Феодосієм був навіть скликаний позачерговий III єпархіальний з'їзд, на якому було детально обговорено подальшу стратегію розвитку закладу, визначено джерела фінансового та матеріального забезпечення навчального закладу, що створило міцний підмурок для його подальшого стабільного існування. Зокрема, на III єпархіальному з'їзді, що відбувся в 1872 році, депутатами було вирішено виокремити на утримання єпархіального жіночого училища 48 % від залишків сум по свічних прибутках, скасувавши всі інші види грошових відрахувань на дані потреби [15, с. 37].

Крім того, III єпархіальний з'їзд постановив збільшити кількість учениць з 77 до 90 осіб, надавши дозвіл на оренду будинку Хорошковського для розміщення в ньому вихованок [15, с. 37]. Очевидно, що з'їзд у своїх діях керувався виключно думкою про відстоювання інтересів місцевого православного духовенства, представники якого продемонстрували виразну зацікавленість у збільшенні загальної кількості учениць попри наявний дефіцит корисної площі. Рішення III з'їзду зафіксували певну трансформацію поглядів єпархіального духівництва на спорудження об'єктів навчально-виробничої інфраструктури жіночого училища. Так, проєкт будівництва нового флігеля у процесі тривалих обговорень та дискусій неквапливо еволюціонував у цілком оригінальний проєкт спорудження нового навчального корпусу, який повинен був вирішити всі поточні проблеми, пов'язані зі сталим дефіцитом аудиторного та житлового фонду навчального закладу [4, с. 169–170]. Через брак достатньої житлової площі у спальнях на двох ліжках спали про 3 учениці.

В цей період відбувалася подальша розбудова об'єктів господарської інфраструктури навчального закладу, яка була ініційована після чергової ревізії [3]. Зокрема, в 1872 під загальним наглядом представників будівельного комітету – священників П. Патенко та П. Гуляницького було збудовано корпус кам'яної лазні, загальна вартість спорудження якого склала 2725 руб. А 28 квітня 1874 року було урочисто закладено новий навчальний корпус училища, який через рік було введено в експлуатацію [11, с. 148–149; 46, с. 58–60].

Паралельно єпископ Феодосій доклав чималих особистих зусиль аби виправити поточну ситуацію в училищі. Під його керівництвом було переглянуто та змінено навчальні програми з метою приведення їх у відповідність до загальних освітніх вимог й стандартів. Остаточно навчальний заклад було реорганізовано по Статуту 1868 року тільки в 1874–1875 навчальному році.

Висновки. Заснування Катеринославського жіночого єпархіального училища стало одним з ключових поворотних моментів в освітній та соціальній історії Катеринославської єпархії, що мало вагомні наслідки для подальшої розбудови освітнього простору Придніпров'я, формування численної різночинницької інтелігенції регіону. В умовах обмеженості соціального простору російського суспільства, соціальної замкнутості корпорації православного духівництва, жіноча середня духовна освіта надавала можливість донькам священників зберегти свої базові соціальні та економічні позиції у становому російському суспільстві. Одночасно вона виступала як один з ефективних шляхів вирішення досить гострої проблеми зайнятості та соціальної адаптації дітей православного духівництва, створювала для них нові можливості й умови для включення в нові соціальні групи й прошарки самодіяльного населення, сприяючи набуттю нових соціальних статусів та ролей. Жіноча духовна освіта сприяла загальному підвищенню освітнього рівня православного духовенства.

REFERENCES

1. Beresten, Yu. V. (2019). Z istoriyi sporudzhennya «starogo» korpusu DDAEU [From the history of building of the “old” edifice of DSAEU]. *Visti DDAEU*, Dnipro, № 5, p. 8 (in Ukrainian).
2. Beresten, Yu. V. (2019). Z istoriyi sporudzhennya «starogo» korpusu DDAEU [From the history of building of the “old” edifice of DSAEU]. *Visti DDAEU*, Dnipro, № 7, p. 7 (in Ukrainian).
3. Doklad schetnoj i proverchoj komissii v 4-yj obsheeparhialnyj sezd [Report of the Counting and Verification Commission in the 4th General Diocesan Congress] (1874). *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 1 fevralya*, № 3, p. 46–55 (in Russian).
4. Doklad schetnoj i proverchoj komissii v 4-yj obsheeparhialnyj sezd [Report of the Counting and Verification Commission in the 4th General Diocesan Congress] (1876). *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 1 fevralya*, № 3, p. 58–60 (in Russian).
5. Episkop Platon Troepolskij [Bishop Platon Trojepolsky] (1875). *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 1 maya*, № 9, p. 135–136 (in Russian).
6. Episkop Feodosij Makarevskij [Bishop Theodosius Makarevsky] (1875). *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 1 maya*, № 9, p. 136 (in Russian).
7. Zapiska o zhenskom eparhialnom uchilishе v Ekaterinoslave [Note on the Eparchial Women’s College in Ekaterinoslav] (1878). *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 1 iyunya*, № 11, p. 168–177 (in Russian).
8. Zapiska o zhenskom eparhialnom uchilishе v Ekaterinoslave [Note on the Eparchial Women’s College in Ekaterinoslav] (1878). *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 1 iyulya*, № 13, p. 195–203 (in Russian).
9. Zapiska o zhenskom eparhialnom uchilishе v Ekaterinoslave [Note on the Eparchial Women’s College in Ekaterinoslav] (1878). *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 1 avgustta*. № 15, p. 227–240 (in Russian).
10. Zapiska o zhenskom eparhialnom uchilishе v Ekaterinoslave [Note on the Diocesan Women’s College in Ekaterinoslav] (1878). *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 15 avgusta*, № 16, p. 243–257 (in Russian).

11. Zakladka zdaniya dlya Ekaterinoslavskogo eparhialnogo zhenskogo duhovnogo uchilisha [Foundation of the building for the Ekaterinoslav Diocesan Women's Theological College] (1874). *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 15 maya*, № 10, p. 145–157 (in Russian).
12. *Obrazcov, V.* (1891). 25-letie Ekaterinoslavskogo eparhialnogo zhenskogo uchilisha [25-th anniversary of the Ekaterinoslav Diocesan Women's College]. *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 1 noyabrya*, № 21, p. 489–502 (in Russian).
13. *Obrazcov V.* (1891). 25-letie Ekaterinoslavskogo eparhialnogo zhenskogo uchilisha [25-th anniversary of the Ekaterinoslav Diocesan Women's College]. *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 15 noyabrya*, № 22, p. 513–540 (in Russian).
14. *Obrazcov V.* (1891). 25-letie Ekaterinoslavskogo eparhialnogo zhenskogo uchilisha [25-th anniversary of the Ekaterinoslav Diocesan Women's College]. *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 15 dekabrya*, № 24, p. 561–589 (in Russian).
15. Stoletie Ekaterinoslavskoj eparhii. Deyatelnost eparhialnyh sezдов. [Century of the Ekaterinoslav Diocese. Activities of diocesan congresses] (1877). *Ekaterinoslavskie eparhialnye vedomosti ot 1 fevralya*, № 3, p. 33–42 (in Russian).

Received 24.02.2021

Received in revised form 17.03.2021

Accepted 26.03.2021